

Milena Mileva Blažič

Nagrada izvirna slovenska slikanica – priložnost za redefinicijo?

Nagrada izvirna slovenska slikanica je bila ustanovljena leta 2004 pri Zbornici knjižnih založnikov in knjigotržcev. Leta 2011 so jo upravičeno povezali z imenom Kristine Brenkove, avtorice, ki je podpirala vse tri bistvene stebre mladinskega literarnega sistema, saj je bila avtorica, prevajalka in urednica. Njen prispevek k sistematičnemu razvijanju mladinske književnosti prek revije Ciciban, Knjižnice Čebelica, Zlate ptice, Velike slikanice idr. je res neprecenljiv.

Sama nagrada se je v preteklih dvanajstih letih dodobra uveljavila in postala nepogrešljiva v slovenskem in tudi širšem literarnem sistemu. Nedvomno bi bil projekt izvirne slovenske slikanice relevanten tudi za promocijo slikanice v znanstvenem prostoru, saj je produkcija slikanic izjemno kakovostna.

Če pogledamo dosednji izbor izvirnih slovenskih slikanic, opazimo, da je bera zelo raznolika:

2004 – Charles Perrault, Zvonko Čoh: *Obuti maček*

2005 – Liljana Praprotnik - Župančič: *Mednarodni živalski slovar*

2006 – Andreja Peklar: *Fant z rdečo kapico*

2007 – Anja Štefan, Jelka Reichman: *Sto ugank*

2008 – Peter Svetina, Peter Škerl: *Klobuk gospoda Konstantina*

2009 – Nina Mav Horvat, Suzana Bricelj: *O kralju, ki ni maral pospravljati*

2010 – Matjaž Schmidt: *Slovenske pravljice (in ena nemška) v stripu*

2011 – Andrej Rozman Roza in Zvonko Čoh: *Urška*

2012 – Vitomil Zupan, Damijan Stepančič: *Pravljica o črnem šejku z rdečo rožo*

2013 – France Prešeren, Damijan Stepančič: *Zdravljica*

2014 – Huiqin Wang: *Ferdinand Avguštin Hallerstein: Slovenec v Pre-povedanem mestu*

2015 – Maja Kastelic: *Deček in hiša*

Od svojih začetkov leta 2004 se sicer odličen projekt sooča s težavami, kot so iskanje identitete, ambivalenca (ožja ali širša definicija slikanice), nedorečena klasifikacija (domači in tuji avtor ter ilustrator) ter problemi sistematizacije (razvrstitev po določenem sistemu). Namen pričujočega razmišljanja je redefinicija kriterijev in meril za nagrado izvirna slovenska slikanica.

Če dileme pogledamo podrobneje:

1. Definicija – odprta je definicija slikanice, ožja (slikanica v pravem pomenu besede) ali širša (ilustrirana knjiga).
2. Naslovnik – ali se nagrada za izvirno slovensko slikanico podeljuje delom za otroke/mlade in/ali odrasle? Omenimo *Pravljico o črnem šejku z rdečo rožo* Vitomila Zupana z ilustracijami Damijana Stepančiča. Pri tej slikanici niti uredniško niti recenzentsko delo ni bilo odgovorno opravljeno. Prvotno je bilo namreč delo namenjeno izključno zasebni rabi (darilo za bodočo soprogo), nikakor ni bilo namenjeno knjižni izdaji oziroma javnosti, kaj šele mlademu naslovniku. Gre za uredniško in založniško precej nedomišljeno potezo, saj je bil osnutek besedila predstavljen kot zaključeno besedilo brez prepotrebne literarnozgodovinske umestitve v kontekst časa nastanka pravljice leta 1939. Nedvomno je ničejansko in izjemno zanimivo besedilo vredno izdaje, vendar kot literarnozgodovinski artefakt, s kritičnimi opombami, za odrasle naslovnike. Zaradi nedomišljenosti koncepta je besedilo namesto tehtne literarnozgodovinske obravnave doživelo kritiški sprejem kot delo za mlade, predvsem pa je neodgovorno otroke prepričevati, da je ta slikanica namenjena njim; otrokom v branje ne dajemo surovega materiala, ki ga avtor in/ali urednik in/ali založba ni umetniško predelala. Vprašanje dvojnega kodiranja, pri katerem je tekst namenjen otrokom, kontekst pa odraslim, se pojavi tudi ob nekaterih nominiranih slikanicah, npr. *Punčka in velikan* Neli Kodrič Filipič in ilustratorja Tomislava Torjanca. Bralcem se ob takšnih delih zastavi vprašanje, kdo je naslovnik, otrok ali odrasel?
3. Umetnost: literarna in/ali literarizirana slikanica. Slikanica *Hallerstein: Slovenec v Prepovedanem mestu* Huiqin Wang je, strogo gledano, pravzaprav biografija v besedni in likovni govorici. Zastavlja se tudi vprašanje, ali gre za slikanico, ilustrirano knjigo ali celo za katalog multimedijske razstave slovensko-kitajske ilustratorke, ki je bila kot del evropskega projekta predstavljena v Slovenskem etnografskem muzeju. Vsekakor gre za odlično poučno slikanico, ki temelji na raziskovalnem projektu in spoznanjih medkulturnih razsežnosti ter je vrhunsko strukturirana, napisana in ilustrirana. Za slikanico, ki sicer je izvirna,

medkulturna, a je, bolj kot ne, slikanica za odrasle. Odrasli berejo manj kot otroci, zato tudi potrebujejo slikanice, čeprav svoje želje maskirajo, kot da je "za otroke". Spremenila se je tudi bralna koda, iz verbalnega branja smo prešli k vizualnem branju, sedaj pa še k digitalnemu.

4. Jezik slikanice: slovenščina in/ali dvojezičnost oz. večjezičnost. Že omenjeni *Hallerstein* je napisan v kitajščini in slovenščini. Ne gre za omejevanje kriterijev, ampak za razširjanje. Slikanica je lahko tudi brez besed, torej le v likovnem mediju, takšen primer je *Deček in hiša* Maje Kastelic. Nebesedno besedilo (angl. *visual text*) slikanice se intertekstualno navezuje na delo Ruth Brown: *A Dark Dark Tale* ter t. i. formule zgodbe (angl. *formula tales*) po H. J. Utherju (*The Types of International Folktales*), ki temeljijo na tipičnem vzorcu potovanja glavnega junaka. Slikanica privzema vsebinsko strukturo razvojnega romana (*Buildungsroman*), saj tematizira razvoj junakove osebnosti, ki poteka v skladu z avtorsko, morebiti avtobiografsko idejo, značilno za romane oziroma v sodobnem času tudi za romansirane slikanice. Vizualna pripoved je bogata, vsebuje številne intertekstualne prvine in motivno-tematske elemente.
5. Izrazno sredstvo: besedno in vizualno ali zgolj vizualno? Že omenjena, letos nagrajena slikanica *Deček in hiša* je odličen izraz vizualnega branja ali branja nebesednih besedil. Tradicija slikanic brez besed je sicer dolga in sega vse od stvaritev *Maruška potepuška* Marjana Amaliettija iz leta 1977, *Brundo se igra* Marjana Mančka, *Dvanajst mesecev* M. Lucije Stupica pa do *Zgodbe o sidru* Damijana Stepančiča.
6. Sinhronost in/ali diahronost avtorja in ilustratorja. Opredelitev *izvirna* slovenska slikanica pomeni, da sta tako besedilo kot ilustracija izvirna oziroma sodobna ali sočasna (sinhrona) po času nastanku, ne pa diahrona kot v primeru slikanic *Obuti maček*, *Zdravljica* idr. Pri slednji velja poudariti, da je izdaja nacionalne himne našega največjega pesnika v slikaniški obliki nedvomno smiselna, vendar gre hkrati tudi za favorizirano državotvorno dejanje, ki v podrejen položaj postavi vse slikanice v konkurenci.
7. Avtorstvo. Definicija *izvirna slovenska* slikanica pomeni, da sta oba, tako avtor kot ilustrator, Slovenca, zato se pojavi vprašanje, ali v reprezentativno kategorijo sodi že omenjena slikanica *Obuti maček* Charlesa Perraulta z ilustracijami Zvonka Čoha. Gre za besedilo francoskega avtorja iz davnega leta 1697, ki bi ga bilo za sodobne mlade bralce nemara treba posodobiti. Poleg dvojnosti glede avtorstva se postavi vprašanje, ali je besedilo, ki je v resnici "tajkunska pravljica", res za otroke, saj legitimira makiavelizem oziroma načelo, ki za dosego cilja

- (postati prvi minister in napredovati v najvišji socialni in ekonomski razred) zagovarja uporabo nemoralnih sredstev (dogovorjena poroka, kraja, laž, leporečenje, podkupovanje, uboj, umor, ustrahovanje). V resnici je to politična pravljica, ki je postala "izvirna slovenska slikanica". Pri tem je nemara izvirno le to, da na simbolni ravni izraža dejansko stanje sodobne slovenske "zgodbe o uspehu". Mlade bralce tudi desenzibilizira, ker promovira geslo, da "cilj opravičuje sredstvo".
8. Avtorska slikanica – avtor besedila in ilustracij je ena oseba, na primer Lila Prap (*Mednarodni živalski slovar*) ali Andreja Peklar (*Fant z rdečo kapico*). Slednja je najbolj izvirna slovenska (avtorska) slikanica in artefakt, ki pa ima žal šibko literarno vrednost. Ravno pri tem vrhunskem izdelku se je pokazal strukturni manko, recenzentski in uredniški. Potem sta tu še stripovska predelava pravljic Matjaža Schmidta *Slovenske pravljice (in ena nemška) v stripu* ter že omenjeni *Hallerstein*.
 9. Prvenec, na primer Nina Mav Horvat, Suzana Bricelj: *O Kralju, ki ni maral pospravljati*. Ta kratka sodobna pravljica v slikaniški obliki po vsebini uresničuje Žižkovo teorijo "patološkega narcisa" kot družbeno nujne forme subjektivnosti. Žižek kritizira (slovensko) družbo, ki jo vodijo 1) patološki narcisi in 2) permisivna družba. Oboje skupaj, pravi Žižek, je recept za katastrofo.

Vsa odprta vprašanja definicije, klasifikacije in sistematizacije so značilna tudi za sam razvoj slikanice. Sandra Beckett v monografiji *Crossover Picturebooks: A Genre for All Ages* slikanico že definira kot odprt žanr ali vrsto knjig za vse naslovnike (angl. *crossover genre*). Tudi njena klasifikacija je drugačna, npr. *slikanice kot presegajoči žanr, umetniške slikanice, nebesedne slikanice, umetnostne slikanice (slikanice z aluzijami na umetnost), večgeneracijske teme, slikanice slavnih*.

Geneza nagrade izvirna slovenska slikanica je bila dolga, vendar ni dokončana. Po dvanajstih letih je potreba po njeni redefiniciji očitna, začnši s samo definicijo, merili za klasifikacijo (leposlovna in/ali poučna), z naslovnikom (otrok in/ali odrasel) ter pojmovanjem izvirnosti, odprta vprašanja pa ponujajo možnosti za izboljšanje. Pretresti bi kazalo tudi, kako velik delež letne slikaniške produkcije naj bi ocenjevali, leta 2015 je bilo vseh pet nominiranih slikanic izdanih pri isti založbi, kar bi lahko pomenilo favoriziranje določene založbe...

Mogoče bi v nazivu nagrade izvirna slovenska slikanica veljalo izpustiti pridevnik slovenska, takrat ne bi bila nujno uresničljiva oba pogoja, slovenski avtor in ilustrator; namesto izvirna pa bi bil morda primernejši atribut sodobna. Nekoliko protislovno je, da nagrado podeljuje Zbornica

knjižnih založnikov in knjigotržcev, ki nima strokovnjakov, čeprav jih vabi v obliki komisij s kompetencami, referencami in z določenim faktorjem vpliva ali brez tega. Vidno je, da se Pravilnik o podeljevanju tudi spreminja. Mogoče se motiv Zbornice (prodajna promocija) razlikuje od motivov, ki bi poganjali razvoj slikanice na Slovenskem, reflektirali tudi lastno dejavnost in jo postavili v kontekst ter še na višjo, ne le komercialno, ampak tudi razvojno raven.